

Právní postavení seniorů v České republice

JUDr. Romana Křenková

Název projektu

Proměna sociálního obsahu kategorie generace seniorů.

Příspěvek k sociologii třetího věku.

Projekt 2D06021

Číslo aktivity: A80503

Aktivita se vztahuje k dílčímu cíli: V005 - Zpracovat analýzu právních norem a dokumentů ve vztahu k seniorům...

ASOV (příjemce) - ASOV (řešitelské pracoviště)

Sak Petr doc. PhDr. CSc. (řešitel)

2008

Právní postavení seniorů v České republice

Na mnoha branách, kterými se prostupuje do českých hřbitovů, lze číst memento mori - to, co jste vy, byli jsme i my, to co jsme my, budete i vy - velkou a nezpochybnitelnou pravdu o naší vlastní smrtelnosti. Máme-li se v tomto textu zabývat právním postavením seniorů v České republice, je na místě v úvodu jednoznačně prohlásit, že kvalitu života seniorů nelze ani dost málo vyčerpávat a postihnout právními kategoriemi, ale je nutno ji vidět zejména v kategoriích morálky a etiky. Život člověka a seniora ještě důrazněji, neboť je zranitelnější, je kategorií zvnitřněnou, intrapersonální a podle postoje toho kterého člověka též metafyzickou, tedy takovou, jejíž hlavní část je prostřednictvím právních norem nepostihnutelná a též neřešitelná. Lidská práva lze sice do jisté, z hlediska niterné podstaty člověka, velmi omezené míry vynutit, však jak lze člověku vynutit právem jeho důstojnost, osobní čest či dobré jméno a pověst? Tyto a celou řadu dalších hodnot a práv chráněných zákonem je nutné zejména naplňovat skrze uvědomování si rozměru lidství, hodnoty života až do jeho konce, hodnoty života v útrapách bolestí a nemoci a hodnoty života, který nelze žít jinak než ve stínu smrti. Žádný právní řád není s konečnou platností schopen a mocen toho, aby přiměl lidské bytosti k tomu, co je v plnohodnotném vpravdě lidském životě nejpotřebnější, tedy k účasti na životě slabých, nemohoucích, starých, k empatii, laskavosti a lásce jako hodnotám nejvyšším. Jedině v jejich rámci lze plně lidská práva uskutečnit a naplnit.

V současné době je poněkud popíráno ono zažité klišé, že stáří je spojeno s nutným úpadkem, ztrátou zaměstnání, nicneděláním a pouhým trudným čekáním na smrt. Vystupují zde nové trendy, které boří staré zažité mýty, kdy se starý člověk „uklízí“ do neutěšené místnosti o patnácti lidských bytostech v domově důchodců a nastupuje doba, kdy se politika bude muset přizpůsobit novým bouřlivým demografickým změnám. Jak jsou tedy práva seniorů v naší zemi konkrétně upravena a chráněna? Je zřejmé, že téma senior se nějak dotýká téměř všech odvětví práva.

V každé životní etapě slyší člověk pro svůj život jinou výzvu a stáří je tou etapou, která není sice příliš obdivována, avšak na druhé straně se na ni může každý člověk poněkud připravit, ale také mu může k oné přípravě pomoci stát prostřednictvím zákonného rámce, kterým vytvoří dobré podmínky pro neziskový sektor, a dále prostřednictvím svých orgánů, organizací a v neposlední řadě právních předpisů. Je známo, že česká populace stárne, délka lidského života se zvyšuje, prodlužuje se délka produktivního života člověka a počet seniorů se rychle zvyšuje.

Tento vývoj se neomezuje jen na naši zemi. Různé vrcholové mezinárodní organizace tuto skutečnost reflektují. Jako příklad zde v rámci této studie uvedme alespoň základní

mezinárodní dokumenty týkající se řešení problematiky stárnutí populace a lidských práv seniorů a jak tyto dokumenty dosahují do naší legislativy. Na první místě je třeba uvést Vídeňský mezinárodní akční plán stárnutí, který byl schválen Valným shromážděním OSN roku 1982. Tento mezinárodní dokument se stal prvním mezinárodním aktem zabývajícím se problematikou stárnutí populace. Zásady OSN pro seniory byly přijaty Valným shromážděním OSN v roce 1991. Prostřednictvím těchto zásad jsou jednotlivé vlády vyzývány k tomu, aby tyto zásady včlenily do svých národních programů. Zásady vyjmenovávají pět základních oblastí vztahujících se k postavení seniorů, kterými jsou nezávislost, zapojení do společnosti, péče o seniory, seberealizace a lidská důstojnost seniorů. Rok 1999 byl Valným shromážděním OSN vyhlášen rokem seniorů. K tomuto roku byl vyhlášen koncepční rámec směřující ke konkrétním aktivitám týkajícím se postavení seniorů na národní úrovni. V roce 1999 byla na světové konferenci o stárnutí přijata Montrealská deklarace. Obsahem uvedené deklarace je konstatování, že staří lidé mají právo na důstojnost a respekt, mají právo účastnit se plně politického procesu ve svých zemích jako právoplatní občané. Součástí deklarace je výzva adresovaná Spojeným národům, aby otázky stárnutí byly systematicky začleňovány do činnosti všech orgánů OSN. V roce 2001 byla v Bruselu přijata Rezoluce o zajištění udržitelnosti a kvality důchodů v Evropě. S odvoláním a spravedlnost a solidaritu je v rezoluci výzva k nutnosti všemožně usilovat o to, aby důchody byly svázány s vývojem cen a mezd a aby důchodcům byl poskytován zaručený příjem s přihlédnutím k jejich životní úrovni a životní úrovni obyvatelstva daného státu. V roce 2002 byl v Madridu přijat Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí, který se na rozdíl od výše uvedeného plánu z r. 1982 se zaměřuje více na rozvojové země. V roce 2002 byla v Madridu zformulována regionální implementační strategie, která si kládla za cíl stimulovat jednotlivé státy k přijetí národního programu stárnutí, tedy uvést ekonomiky zemí do souladu s demografickými změnami, zajistit integraci seniorů ve společnosti, podporovat přiměřený udržitelný růst, podporovat celoživotní vzdělávání a uzpůsobit vzdělávací systém tak, aby odpovídal demografickým změnám ve společnosti, a zajistit kvalitu lidského života ve všech jeho etapách, podporovat rodiny, které pečují o seniory.

Vycházejíc z uvedených mezinárodních dokumentů přijala česká vláda v roce 2002 Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012 a usnesení vlády ČR č. 8/2008 ze dne 9.1. 2008 o Národním programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012. Usnesením, kterým vláda program přijala, uložila zároveň jednotlivým ministerstvům vypracovat v oboru svých činností programy přípravy na stárnutí populace, a to včetně ekonomických dopadů. Vláda zároveň vyzvala hejtmany, primátora hlavního města Prahy, primátory měst Brna, Ostravy a Plzně a představitele místní samosprávy ke spolupráci na realizaci cílů a opatření programu a k podpoře regionálních a místních aktivit v této oblasti.

Bylo konstatováno, že stárnutí populace je globálním jevem, na který reaguje mezinárodní strategie řešení stárnutí obyvatelstva ve 21. století. Na základě Národního programu přípravy na stárnutí bylo vytyčeno deset základních principů a s nimi souvisejících práv, zaměřených na etický přístup ke stáří jako přirozené a smysluplné etapy lidského života. Tyto základní principy se snaží postihnout potřeby českých seniorů, jejich důstojnost lidskou i ekonomickou, jejich nezávislost, účast seniorů na kulturním a politickém životě, kvalitu péče o seniory, uvědomění si a posílení osobní odpovědnosti seniora za přípravu na stáří.

1) Etické principy.

K hlavním etickým principům patří respekt k jedinečnosti člověka, uznání rovnosti všech lidí, respekt k důstojnosti osobnosti seniora, k jeho nezávislosti, právu na soukromí. Vzhledem ke zvyšujícímu se počtu seniorů ve společnosti je nutné vytvořit podmínky pro aktivní a plnohodnotný život seniorů, prosazovat mezilidskou solidaritu, toleranci a porozumění, potírat diskriminaci a sociální vyloučení seniorů, bránit vyloučení seniorů z veřejného života a podporovat aktivní stárnutí.

2) Přirozené sociální prostředí.

Je nezbytné klást důraz na zachování přirozeného sociálního prostředí vlastního domova a sociálního pole seniora. V této souvislosti je třeba seznamovat mladou generaci s problematikou stáří a připravovat ji na proces jejího vlastního stárnutí. Rodina jako základní článek vytváří bezpečný prostor a zázemí pro život seniorů a brání jejich sociální izolaci. Je proto třeba podporovat péči o seniory v rodině, motivovat tyto rodiny a podporovat vznik široké nabídky sociálních a zdravotních služeb zajišťovaných přímo v domácnostech seniorů.

3) Pracovní aktivity.

Zde se jedná o rovnost příležitostí na trhu práce a co nejširší podporu zaměstnávání seniorů. Tím se prodlužuje aktivní fáze života seniora. Senior může díky svým znalostem a zkušenostem znamenat pro společnost značný přínos. K zabezpečení tohoto principu je třeba umožňovat seniorům další zaměstnávání a vyloučit diskriminaci seniorů při přijímání do pracovního poměru nebo setrvání v něm, podporovat takovou práci seniorů, kde lze využít jejich zkušeností.

4) Hmotné zabezpečení.

K zajištění plnohodnotného života ve stáří je nezbytné i přiměřené hmotné zabezpečení jako předpoklad ekonomické nezávislosti seniorů. Toto zabezpečení je výsledkem celoživotní aktivity člověka a jeho odpovědného přístupu k přípravě na stáří. Současně je v této

souvislosti třeba akcentovat mezigenerační solidaritu ve společnosti v těch případech, kdy si senior není schopen dostatečné hmotné zabezpečení zajistit. K zabezpečení tohoto principu je nutné podporovat vědomí vlastní odpovědnosti za přípravu na stáří, informovat občany o podmínkách nároku na důchod, posílit význam penzijního pojištění a vytváření finančních rezerv na stáří, poskytovat potřebným seniorům peněžité dávky, služby a věcnou pomoc v systému sociálního zabezpečení, připravit adekvátní opatření, které bude reagovat na stárnutí populace v oblasti sociálního zabezpečení.

5) Zdravý životní styl a kvalita života.

Zdravý životní styl je součástí odpovědné přípravy na stáří, proto je třeba rozvíjet taková opatření, která by prostřednictvím podpory zdravého stárnutí omezovala růst počtu závislých seniorů. Je nutné v této souvislosti vyzývat občany v produktivním věku ke zdravému životnímu stylu, zlepšovat stav životního prostředí, předcházet nemocem formou prevence, vytvářet předpoklady pro udržení fyzických a psychických schopností seniorů, věnovat zvýšenou pozornost seniorům veteránům. V oblasti ochrany spotřebitele – seniora zaměřit pozornost na vyloučení zaměnitelnosti různých druhů výrobků.

6) Zdravotní péče.

Péče o zdraví seniorů má zvláštní význam zejména v souvislosti s potřebou aktivního zapojení seniorů. Proto se zvyšují požadavky na systémy zajištění zdravotní péče. Zdravotní péče o seniory by měla přesáhnout samotnou léčbu nemoci, ale měla by zahrnovat též péči o duševní zdraví a sociální pohodu. V této souvislosti je třeba dodržovat zásadu rovného přístupu ke zdravotní péči, zdůrazňovat spoluodpovědnost každého jedince za svůj zdravotní stav, podporovat gerontologický výzkum se zaměřením na účinnou prevenci předčasného stárnutí, posilovat úlohu rehabilitace, umožnit přístup ke kvalitním kompenzačním pomůckám, systematicky řešit péči o chronické pacienty, podporovat rozvoj hospicové péče, rozvíjet znalosti zdravotnického personálu, podporovat rozšiřování služeb domácí péče.

7) Komplexní sociální služby.

Nárůst počtu seniorů musí vést k rozvoji sociálních systémů tak, aby reflektovaly různost sociální situace seniorů a efektivně bojovaly s rizikem sociálního vyloučení seniorů. Je třeba zajistit takový systém sociálních služeb, který by seniorům umožnil setrvat v přirozeném rodinném prostředí a který by podporoval udržení jejich soběstačnosti a aktivity a podporoval rodiny, které o seniory pečují. Při poskytování sociálních služeb je třeba respektovat individualitu seniora. K zabezpečení tohoto principu je třeba zejména koordinovat sociální a zdravotní služby, vyhledávat zvláště ohrožené skupiny seniorů, poskytovat kvalitní

poradenství o sociálních službách, rozšiřovat spektrum finančně dostupných služeb, při poskytování sociálních služeb respektovat osobní důstojnost seniorů.

8) Společenské aktivity.

Výrazem zdravé společnosti je účast seniorů na společenském životě. Senioři by měli mít možnost aktivně ovlivňovat politický a společenský vývoj, formulovat své potřeby a požadavky, též o nich rozhodovat a podílet se na jejich realizaci. K zabezpečení tohoto principu je třeba odstraňovat bariéry, které brání dostat se seniorům do rozhodovacích pozic, podporovat vznik různých organizací seniorů, poskytovat jim slevy v dopravních prostředcích, hledat nové způsoby začlenění seniorů do aktivního sociálního života, podporovat je, aby si zachovali své společenské styky a zájmy.

9) Vzdělávání.

Společnost má vytvářet prostředí a programy, které seniorům umožní vyrovnat se s novými poznatky a informačními technologiemi, na základě čehož senioři budou moci též naplnit své zájmy a potřeby. K tomu by měly sloužit nové vzdělávací programy, zřizování universit III. věku při jednotlivých vysokých školách, podpora činnosti nestátních subjektů na úseku vzdělávání seniorů, využívání znalostí a zkušeností seniorů v roli lektorů, vzdělávání mladé generace v problematice seniorů a vytváření pozitivních názorů na stáří, stárnutí a seniory.

10) Bydlení seniorů.

Společnost by měla vytvářet podmínky pro důstojné a přiměřené bydlení seniorů, aby senioři nebyli odlučováni od rodin a ostatní společnosti. K zabezpečení tohoto posledního principu Národního programu přípravy na stárnutí populace je třeba vytvářet takové podmínky pro bydlení seniorů, které budou zajišťovat důstojný život, respekt k soukromí, pocit bezpečí a takový rozsah sociálních služeb, který oddálí vznik závislosti seniorů a umožní jim setrvat ve svém přirozeném prostředí do konce života. Při nové výstavbě je třeba prosazovat stavební řešení bytů a veřejných budov, aby vyhovovala fyzickým schopnostem seniorů (odstraňování bariér, apod.) Je třeba dbát též na to, aby byly v rámci místní výstavby zřizovány byty přiměřené a dostupné seniorům, a podporovat výměny bytů. Domovy pro seniory je žádoucí projektovat jako centra polyvalentních služeb pro seniory s možností bydlení až do konce seniorova života.

Na základě sdělení ministerstva zahraničních věcí č. 62/03 (memorandum týkající se Národního programu PHARE pro ČR) se pracuje na programu boje proti diskriminaci seniorů. Takovéto druhy projektů vyjádřené na nejvyšší politické úrovni se zabývají problematikou zapojení důchodců a starších občanů do společnosti, dále pomocí financovat činnosti, které zlepšují přístup seniorů k informacím a informačním technologiím, a dále

řešením otázek týkajících se seniorů a souvisejících se vstupem České republiky do Evropské unie.

Evropská sociální charta, kterou přijala Rada Evropy v roce 1961 (sdělení MZV č. 15/2000) byla vtělena do českého zákonodárství formou její ratifikace v roce 1998. a v čl. 4. sdělení ministerstva zahraničních věcí vycházejícího z Charty je výslovně zakotveno právo starých osob na sociální ochranu spočívající v tom, aby starým osobám bylo umožněno zůstat co možná nejdéle plnoprávními členy společnosti. Tohoto cíle se má dosahovat tím, že senior bude mít dostatek prostředků, které mu umožní žít slušný život a aktivně se účastnit veřejného, společenského a kulturního života, dále tím, že senior bude mít k dispozici dostatek informací o službách a zařízeních, které jsou starým osobám k dispozici a o možnostech seniorů využívat takovéto služby a zařízení. Dále dodatkový protokol k cit. Evropské chartě stanoví, že je třeba starým lidem umožnit, aby si svobodně zvolili způsob svého života a vedli tento nezávislý život, jak dlouho chtějí a mohou v jim známém prostředí. Toto má být seniorům umožněno poskytnutím bydlení přiměřeného jejich potřebám a zdravotnímu stavu a poskytnutím zdravotní péče a takových služeb, které vyžaduje jejich stav. Starým lidem žijícím v ústavech sociální péče pak má být zaručena vhodná podpora, která respektuje jejich soukromí a dále by měli být senioři zapojeni do všestranného rozhodování o podmínkách života v ústavu. Mnohé tyto požadavky Evropské sociální charty byly promítnuty do zákona o sociálních službách č. 108/2006 Sb., který nabyl účinnosti dnem 1.1. 2007.

Listina základních práv a svobod.

Je nutné začít zákonem základním, a to Listinou základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky, a tedy normou nejvyšší, z které jsou všechny ostatní normy odvozeny a s níž nesmí být v rozporu. Podle tohoto základního zákona meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou základních práv a svobod upraveny pouze zákonem. Pokud dojde k zákonnému omezení základních práv a svobod, musí toto omezení platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky. Práva seniorů jakožto plnoprávných občanů tohoto státu jsou chráněna stejnou měrou jako práva všech obyvatel. Listinou základních práv a svobod je zaručena svoboda a rovnost všech lidí, nedotknutelnost osoby seniora a jejího soukromí, osobní svoboda, právo na zachování osobní cti, dobré pověsti a jména osoby, stát je povinen chránit osobu seniora. Omezení osobní svobody je nepřípustné. Podle zákona může být osobní svoboda omezena jen výjimečně a na základě zákona, pokud se osoba dopouští takového jednání, které škodí jí samé či jejímu okolí, a to pouze se souhlasem soudu. U seniorů je dvojnásob důležitá zákonná podmínka, že taková osoba musí mít v určitých případech ustanoveného opatrovníka. Senior má právo na ochranu svého soukromého a rodinného života, do kterého

nesmí být neoprávněně zasahováno. V této souvislosti lze konstatovat, že ne vždy se dařilo v domovech důchodů toto právo seniorů zcela bezvýhradně naplňovat, stejně tak jako právo na svobodu projevu a listovní tajemství, kteréžto je též jedním ze základních lidských práv a svobod podle Listiny. Stejně tak je senior podle základního zákona subjektem práva na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, které podle zákona může projevovat svobodně sám nebo společně s jinými, ať už soukromě či veřejně. Pokud se týká politických práv podle Listiny, má senior právo petiční, tedy obracet se na státní orgány nebo orgány územní samosprávy s žádostmi, návrhy a stížnostmi, právo shromažďovací, právo sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích, zakládat politické strany a hnutí, což jsme též v naší nedávné minulosti zažili, když byla například založena strana Důchodců za životní jistoty. I když česká populace stárne a tento trend bude pokračovat i v příštích letech, přesto se politologové shodují na tom, že politická strana orientovaná vysloveně na důchodce a seniory nemá ve společnosti velkou šanci na úspěch jako žádná politická strana, která by si za cíl stanovila působit na úzkou skupinu lidí, ať už s jakýmkoli programem. Přesto však s ohledem na stárnutí populace budou muset zájmy seniorů zohledňovat ve svých programech a tyto programy naplňovat stávající politické strany, aby si udržely či získávaly rozšiřující se volební potenciál seniorů. Senioři si v současné době zakládají různá občanská sdružení, ligy důchodců, které si kladou za cíl pojednat postavení důchodce jako aktivního člověka, který ještě má co říci, který zejména dobře zcela nových technologií, kdy práce není jednoznačně vázána na fyzickou přítomnost v zaměstnání, může pracovat i z domova. Jedná se např. o tzv. teleworking, při kterém se zaměstnanec se zaměstnavatelem dohodne, že bude pracovat doma podle telefonické výzvy zaměstnavatele. Tato zákonná možnost napomáhá zapojení seniorů do pracovního procesu. Je samozřejmě nutné zůstat v této souvislosti nohama na zemi a vidět zákonem dané možnosti spíše jako určitý příslib do budoucnosti, o němž bychom chtěli doufat, že se naplní. Pokud se týká obsahu sociálních práv podle Listiny, která se dotýkají seniorů, senioři mají právo podnikat, provozovat hospodářskou činnost, získávat prostředky pro své životní potřeby prací, a to bez jakékoli diskriminace dané věkem, senior má právo na stejné ohodnocení jako kdokoli jiný a též právo svobodně se sdružovat v odborových organizacích. Každý občan, dojde-li k seniorskému věku, má právo podle Listiny na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří stejně tak má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek. Senior jako každý občan má podle Listiny právo na ochranu svého zdraví, bezplatnou zdravotní péči a na příslušné zdravotní pomůcky podle zákona. Senior má právo na základě veřejného pojištění na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky za podmínek stanovených zákonem. Ochrany zákona požívá rodina, při čemž u seniorů nabývá na významu okolnost upravená podrobněji zákonem o rodině, kdy se obrací původní přirozená péče rodičů o děti a kdy nabývá na významu péče dětí o seniora, o čemž

bude ještě blíže pojednáno níže. Pátá hlava Listiny pak upravuje právo každého domáhat se svých práv u nezávislého a nestranného soudu, příp. ve stanovených případech u jiného orgánu. Každý má právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem. V této souvislosti je vhodné zmínit zajímavý nález Ústavního soudu, uveřejněný ve Sbírce zákonů pod č. 280/2006 Sb. Jak bylo již uvedeno, čl. 1. Listiny hovoří o tom, že lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti a právech. Cit nález ÚS konstatuje, že formální rovnost podle zákona je jedna věc, že však lze ústavní princip rovnosti pojímat ve dvou rovinách. V reálném světě totiž existuje z řady důvodů faktická nerovnost. Proto zákonodárce musí v odůvodněných případech přímo zvažovat i případy normativního zakotvení nerovnosti, která odstraní faktickou nerovnost nebo jiný handicap. Z tohoto postoje Ústavní soud vyplývá, že podle cit. nálezu neodporuje ústavnímu pořádku rovnosti normativní zvýhodnění osoby nějak handicapované (zde je možné uvést zaměstnávání osob se ztíženým pracovním uplatněním, seniorů se pak mohou týkat bezbariérové přístupy, apod.) I tam, kde se však zákonodárce nevydal cestou vědomého zvýhodnění „slabšího“, aby tak v konkrétní životní situaci dal přednost rovnosti faktické před formální, ponechává Ústavní soud svým nálezem soudům prostor pro řešení napětí mezi neúplností psaného práva a povahou konkrétního případu.

Senior a rodinné vztahy.

Zákon o rodině je normou komplexně upravující rodinné vztahy, ochranu rodiny a ochranu dalších zájmů, které jsou zvláště významné pro postavení seniorů. I pro seniory platí ty části zákona upravující vztahy mezi manžely. Muž a žena mají v manželství stejná práva a stejné povinnosti. Jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost a pomáhat si. O uspokojování potřeb rodiny jsou povinni oba manželé pečovat podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. O záležitostech rodiny rozhodují manželé společně. Nedohodnou-li se o podstatných věcech, rozhodne na návrh jednoho z nich soud. Manžel je oprávněn zastupovat druhého manžela v jeho běžných záležitostech, zejména přijímat za něho běžná plnění. Jednání jednoho manžela při obstarávání běžných záležitostí rodiny zavazuje oba manžely společně a nerozdílně. Manželé mají vzájemnou vyživovací povinnost. Neplní-li jeden z manželů tuto povinnost, určí soud na návrh některého z manželů její rozsah. Rozsah vyživovací povinnosti stanoví tak, aby hmotná a kulturní úroveň obou manželů byla zásadně stejná. Tato vyživovací povinnost manželů předchází vyživovací povinnosti dětí. Nárok na výživné má dle zákona i rozvedený manžel, který není schopen sám se živit. Tento manžel může žádat od bývalého manžela, aby mu přispíval na přiměřenou výživu podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. Tato povinnost

rozvedených manželů předchází vyživovací povinnosti dětí vůči rodičům. Ve výše uvedené souvislosti případné vyživovací povinnosti mezi bývalými manžely je nutný brát v úvahu základní předpoklad řádného výkonu práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů, kterýžto výkon nesmí být v rozporu s dobrými mravy. I v případě, že rozvedený manžel není schopen sám se živit, nemusí soud přiznat nárok na výživné, když mu je přiměřená výživa zajištěna kupříkladu formou příjmů z důchodového zabezpečení, výnosy z majetku či jinými příjmy. Přiměřená výživa zahrnuje kromě nákladů na stravování též i náklady dalších životních potřeb, vyplývajících z věku, zdravotního stavu, způsobu života, apod.

Rodiče zletilých dětí nemají podle zákona vůči dětem rodičovskou zodpovědnost, kterou mají rodiče nezletilých dětí, zde se však odpovědnost transformuje. Platí, že zletilé děti jsou povinny své rodiče ctít a respektovat. V části upravující vzájemnou vyživovací povinnost rodičů a dětí zákon obsahuje, že děti, které jsou schopny samy se živit, jsou povinny zajistit svým rodičům slušnou výživu, jestliže toho rodiče potřebují. Každé dítě plní tuto vyživovací povinnost rovným dílem, jaký odpovídá poměru jeho schopnost, možností a majetkových poměrů ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních dětí. Zde tedy dochází k jakési transformaci odpovědnosti, která za splnění určitých předpokladů přechází z rodičů nezletilých dětí na děti zletilé. Každé dítě je povinno plnit tuto vyživovací povinnost takovým dílem, jaký odpovídá poměru jeho schopností, možností a majetkových poměrů ke schopnostem, možnostem a majetkovým poměrům ostatních dětí. Zde zákon vyjadřuje subsidiaritu v plnění vyživovací povinnosti, která v určitých případech - pokud to rodiče potřebují - přechází na zletilé děti a uplatňuje se zejména v těch případech, kde je třeba starému rodiči zajistit dostatečný příjem ke krytí nákladů v domově pro seniory, apod. Tato povinnost solidarity dětí se svými rodiči- seniory je pak provázána do zákona o sociálních službách, podle něhož (§ 71, odst. 3) se poskytovatel sociálních služeb může dohodnout na spoluúčasti na úhradě nákladů s manželem, rodiči nebo dětmi osoby, které je sociální služba poskytována, pokud tato osoba nemá vlastní příjem nebo její příjem nepostačuje na úhradu nákladů. Příjmem seniora se pro účely úhrady rozumí příjmy podle zákona o životním a existenčním minimu, s výjimkou příspěvku na péči podle zákona o sociálních službách. Tento příspěvek je určen na péči pro osoby závislé na pomoci jiné fyzické osoby za účelem zajištění potřebné pomoci pro tuto osobu. Náklady na příspěvek se hradí ze státního rozpočtu. O tomto příspěvku rozhoduje příslušný obecní úřad s rozšířenou působností.

Vyživovací povinnost platí i mezi ostatními příbuznými, při čemž podle zákona o rodině platí, že předci a potomci mají vzájemnou vyživovací povinnost. Pokud nemohou splnit své vyživovací povinnosti potomci, přechází tato povinnost na předky. V tomto případě je

stanoven rozsah vyživovací povinnosti tak, že právo na výživné přísluší oprávněným, jen pokud toho nutně potřebují.

Senior jako prarodič.

V souvislosti s právním postavením seniorů v rodině je nutné též krátce pojednat o seniorovi jakožto prarodiči. Lze konstatovat, že v minulosti před novelou zákona o rodině v roce 1998 byla úloha prarodiče jakožto výslovného subjektu právních vztahů takto v zákoně označeného velmi slabá. Prarodič byl tedy navrácen do zákona a přiznána mu určitá konkrétní práva až na základě této novely (zákon o rodině č. 91/98 Sb.). Toto vylepšení postavení prarodičů po 1. srpnu 1998 lze patrně přikládat demografickým změnám ve společnosti, zejména k prodloužení střední délky života a prodloužení lidského života absolutně. Sociologie rodiny z poloviny minulého století formulovala závěry, že původní širší rodina začíná patřit minulosti a nastupuje moderní rodina, tzv. nukleární rodina, která se skládá toliko z rodičů a nevelikého počtu dětí. V dnešní době v důsledku prodloužení lidského věku je běžná situace, že z rodiny žijí i čtyři generace. Prarodiče si dnes často stojí dobře finančně i fyzicky a v životě svých vnuků mohou hrát velmi výraznou roli. V dnešní době, kdy na dvě uzavřená manželství připadá jeden rozvod, se role zdatných seniorů babiček a dědečků jaksí obnovuje a v rodině mají tito senioři často nezastupitelnou funkci při pomoci rozvedeným rodičům.

Naše rodinné právo neobsahuje žádné výslovné ustanovení, které by upravovalo svěření dítěte prarodičům za účelem výkonu péče o ně. Prarodič či prarodiče se mohou stát poručníky dítěte. Obsahem tohoto poručnictví o dítě je péče o osobu dítěte, péče o jeho majetek a jeho zastupování. Od rodičovské zodpovědnosti se poručnictví liší tím, že podléhá pravidelnému dozoru soudu. Poručník potřebuje k jakémukoliv rozhodnutí v podstatné věci týkající se dítěte schválení soudem. Poručník prarodič tedy může být ustanoven v případě smrti rodičů, nedostatku způsobilosti k právním úkonům rodičů, anebo zbavení či pozastavení rodičovské odpovědnosti. Novela zákona o rodině umožnila společné poručenství manželů, tedy též prarodičů, kteří jsou manželé.

Postavení seniorů babiček a dědečků, kteří žijí odděleně od svých vnuků, doznalo podle poslední novely velkého vylepšení ve srovnání s dobou minulou, kdy zejména v situacích neshod mezi rodiči nezletilých dětí, se prarodiče těžko vůbec domáhali možnosti vidět se svými vnuky, protože jim v tom jedním z rodičů dítěte bylo bráněno. Podle novelizovaného zákona o rodině, vyžaduje-li to zájem dítěte a poměry v rodině, může soud upravit styk dítěte s prarodiči a sourozenci. Tato soudní úprava styku prarodičů s vnuky je soudně vykonatelná a vynutitelná jako každé jiné soudní rozhodnutí.

Ochrana osobnosti seniora.

Každá fyzická osoba, tedy ještě důrazněji vzhledem ke své zranitelnosti, každý senior má podle občanského zákoníku právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, dále svého jména, soukromí a projevů osobní povahy. Nikdo nesmí zasahovat do výše uvedených osobnostních práv seniora, která se dělí do dvou skupin na práva materiální, kdy je ohrožena fyzická složka lidské osobnosti, život či zdraví člověk fyzické či psychické a práva nemateriální, kdy jsou ohroženy duševní součásti lidské osobnosti, jako je čest, dobrá pověst, důstojnost člověka, jeho soukromí, jméno člověka a záznamy osobní povahy, písemnosti, podobizny, obrazové a zvukové záznamy, které smějí být použity pouze se svolením osoby, které se tyto záznamy týkají. Svolení není třeba použijí-li se písemnosti a záznamy osobní povahy k účelům úředním na základě zákona či přiměřeným způsobem též pro vědecké a umělecké účely. Ani takové použití však nesmí být v rozporu s oprávněnými zájmy fyzické osoby.

Dojde-li k porušení práva na ochranu osobnosti, má tím dotčená fyzická osoba právo se domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, dále má právo žádat, aby byly odstraněny následky neoprávněných zásahů a aby takovéto osobě bylo dáno přiměřené zadostiučinění. Přiměřeným zadostiučiněním se nejčastěji myslí omluva poškozené osobě určitého obsahu a provedená určitým konkrétním způsobem ústně či písemně, aby došlo, pokud možno, k co nejúčinnějšímu odstranění následků zásahu do práva na ochranu osobnosti. Pokud by z důvodů, že byla zásahem snížena důstojnost fyzické osoby ve značné míře nebo její vážnost ve společnosti, pak má fyzická osoba též právo na úhradu nemajetkové újmy přímo v penězích. O výši této nemajetkové újmy v penězích rozhoduje soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k újmě došlo. Možnost ochrany fyzické osoby přechází na určité konkrétně vymezené osoby i po její smrti, kdy přísluší uplatňovat právo na ochranu její osobnosti manželu nebo partnerovi a dětem. Pokud někdo neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti způsobí škodu, odpovídá za ni podle občanského zákoníku, ať již jde o škodu na zdraví či škodu majetkovou.

Senior jako účastník občanskoprávních vztahů.

Senior stejně jako každý jiný občan může vystupovat jako účastník občansko právních vztahů a může se též stát účastníkem soudního řízení. Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti, tedy způsobilost k právním úkonům (profánně tzv. svéprávnost), vzniká v plném rozsahu zletilostí. Fyzická osoba může být způsobilosti k právním úkonům zbavena či může být v této způsobilosti omezena. O omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům rozhoduje vždy soud, který je též oprávněn zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům změnit nebo zrušit, pokud se změní důvody, které ke zbavení či omezení způsobilosti vedly. Návrh na zahájení řízení o

omezení, zbavení nebo vrácení způsobilosti k právním úkonům může podat též zdravotnické zařízení.

Aby se tedy senior mohl stát účastníkem soudního řízení, tedy samostatně před soudem jednat, musí mít způsobilost k právním úkonům. Pokud nemá výše uvedenou procesní způsobilost, musí mít jakožto účastník soudního řízení zástupce, který před soudem hájí práva seniora. Každý účastník se může dát v řízení zastupovat zástupcem, kterého si zvolí. Tímto zástupcem může být vždy advokát, avšak také jakákoliv fyzická osoba, která má způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Není-li zastoupena fyzická osoba – senior, který jako účastník nemůže před soudem samostatně jednat, ustanoví takové osobě soud opatrovníka, je-li tu nebezpečí z prodlení. Opatrovník může být ustanoven též účastníkovi, který je stížen duševní poruchou nebo z jiných zdravotních důvodů a nemůže se nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení nebo který není schopen srozumitelně se vyjadřovat. Nejčastěji je touto osobou ustanoven příbuzný, případně jiná vhodná fyzická osoba. Nelze-li ustanovit opatrovníkem příbuzného seniora nebo jinou vhodnou fyzickou osobu, soud ustanoví opatrovníkem příslušný orgán místní správy. Tímto opatrovníkem může být ustanoven též Ústav sociální péče či Domov důchodců, ve kterém je senior umístěn. Podmínkou je, že uvedená zařízení musí mít právní subjektivitu.

Seniorů se též ve větší míře může týkat ustanovení občanského soudního řádu, které upravuje podání. Toto podání určené soudu (zejména návrh na zahájení řízení) je možno učinit písemně, ústně do protokolu, v elektronické podobě, telegraficky nebo telefaxem. Ústně do protokolu je možno učinit podání, jde-li o návrh na zahájení řízení, které lze zahájit i bez návrhu a návrhy na výkon rozhodnutí v těchto řízeních vydaných. V takových případech je každý okresní soud povinen sepsat podání do protokolu a postoupit je bez průtahů příslušnému soudu. Takové podání má tytéž účinky, jakoby bylo učiněno přímo u soudu příslušného.

Zastupování před soudem.

Mají—li mít účastníci soudního řízení stejné možnosti k uplatnění svých práv, je nutné též upravit situace, kdy jeden z účastníků získá výhodnější postavení, pokud se nechá v řízení zastupovat zástupcem s právníkém vzděláním, nejčastěji advokátem. Účastník, který má procesní způsobilost v plném rozsahu, může se v řízení nechat zastupovat zmocněncem, jehož si zvolí (obecným zmocněncem). S výjimkou případů, kdy zákon výslovně vyžaduje, aby byl účastník v řízení zastoupen zástupcem s právníkém vzděláním, záleží plně na vůli účastníka, zda a kým se nechá v řízení zastupovat. Princip rovnosti účastníků by však mohl být narušen, pokud jeden z účastníků soudní pře se nechá zastupovat advokátem a druhý účastník nemá možnost si takového kvalifikovaného zástupce zvolit, neboť mu v tom

brání jeho majetkové poměry. Z těchto důvodů ukládá občanský soudní řád předsedovi senátu přidělit účastníkovi, u něhož jsou předpoklady, aby byl osvobozen od soudních poplatků, zástupce k ochraně jeho zájmů. Tohoto zástupce může soud ustanovit pouze na žádost účastníka. O tom, že je třeba takovou žádost podat, je soud povinen účastníka poučit. Ustanoveným zástupcem může být kterákoli fyzická osoba, která má způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (obecný zmocněnec), neboť zákon nepožaduje, aby měla právnické vzdělání. Lze však předpokládat, že soud se bude při volbě zástupce účastníka vždy spíše přiklánět k osobě, která má odborné právnické vzdělání.

Pomoc seniorům a nemajetným podle Listiny základních práv a svobod a zákona o advokacii.

Podle čl. 37 Listiny má každý právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení. Všichni účastníci jsou si v řízení rovni. Ten, kdo nesplňuje podmínky pro ustanovení advokáta soudem, jak bylo pojednáno výše, a ani se nemůže domoci poskytnutí standardních právních služeb podle zákona o advokacii (zde je však myšlena spíše lokální nedostupnost advokátní služby, ne primárně nedostupnost z důvodů sociálních) má právo, aby mu advokátní komora na základě jeho návrhu advokáta určila. Advokátní komora může v rozhodnutí o určení advokáta stanovit bližší podmínky pro poskytnutí právní pomoci, včetně povinnosti poskytnout právní pomoc bezplatně nebo za sníženou odměnu, pokud to odůvodňují příjmové a majetkové poměry žadatele. Pokud žadatel, v našem případě senior žádá, aby mu byly právní služby určeným advokátem poskytnuty bezplatně nebo za sníženou odměnu, je povinen současně s podáním návrhu na určení advokáta prokázat, že jeho majetkové poměry takové poskytnutí právních služeb odůvodňují. Advokátní komora může takové určení advokáta kdykoli zrušit, pokud během poskytování právních služeb tímto advokátem pominou důvody, na základě kterých byl advokát komorou určen, nebo se ukáže, že poskytnutí takovýchto právních služeb nebylo odůvodněné. Komora takto určuje advokáta v případech, kdy bylo poskytnutí právní pomoci dané osobě odmítnuto alespoň dvěma advokáty, ať už z jakéhokoli důvodu, vč. důvodů sociálních spočívajících v nemožnosti zaplatit právní služby. I když podle příslušných ustanovení zákona o advokacii může s konečnou platností dojít k tomu, že je občanovi určen advokát, který může poskytnout i bezplatnou právní pomoc, přesto žádný zákon v současné době neupravuje *expresis verbis* jasná pravidla poskytování bezplatné právní pomoci v řízeních před soudy a státními orgány nemajetným osobám, tzv. právo chudých. Jedná se o problematiku, kterou nebude v našich podmínkách jednoduché řešit, a to zejména proto, že na to není dostatek finančních prostředků v rozpočtu státu. Absence jasné právní úpravy, pokud zákonodárce právo na právní pomoc garantoval v Listině, je

vážným nedostatkem českého právního řádu, avšak také nedostatkem navýsost etickým. Pokud platí stará zásada práva římského, že účastníci si mají být v procesu rovni, která je převzata i českého právního řádu, pak je nezbytné jednoznačně na základě právního předpisu odstranit tuto nerovnost mezi účastníky řízení, kdy jeden z účastníků má na zaplacení kvalifikované právní pomoci a druhý si pro nedostatek finančních prostředků takovou pomoc nemůže dovolit, čímž je v procesu zásadně znevýhodněn. Bezplatná právní pomoc je též tématem, kterému věnuje pozornost řada mezinárodních institucí, mimo jiných Rada Evropy. S ohledem na čl. 6 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv, který zajišťuje všem občanům členských států právo na spravedlivý proces, přijal Výbor ministrů Rady Evropa rezoluce a doporučení, ve kterých definuje nezbytné kroky a požadavky na právní řády jednotlivých členských zemí, které by měly být naplněny, aby k tomu, aby byl zajištěn rovný přístup občanů všech členských států k dosažení spravedlnosti. Rovné právo na spravedlivý proces považuje Rada Evropy za základní znak demokratické společnosti a předpokládá vytvoření systému bezplatné právní pomoci v jednotlivých členských státech EU. Bezplatná právní pomoc by měla zahrnovat kvalifikovanou právní pomoc osobám ekonomicky slabým v řízení občanském, obchodním, správním, sociálním a daňovém. Bezplatná právní pomoc by měla být financována příslušným státem z jeho státního rozpočtu. Poskytování právní pomoci sociálně slabému účastníkovi soudního či jiného řízení by mělo být zajištěno zcela bezplatně či v rámci určité spoluúčasti osoby v závislosti na jejích majetkových poměrech či dokonce bez této spoluúčasti.

Osvobození od soudních poplatků.

Zákon o soudních poplatcích upravuje osvobození od soudních poplatků jednak podle povahy účastníka, jednak podle povahy projednávané věci. Dále může senior požádat soud občanského soudního řádu o osvobození za splnění konkrétních zákonných podmínek. Soud může přiznat osvobození od soudních poplatků, pokud to odůvodňují poměry účastníka a nejedná-li se o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování nebo bránění práva. Zde se jedná například o situaci, kdy z podané žaloby vyplývá, že žaloba nemůže vůbec obstát, nebo např. žalobní nárok vůči účastníkovi je uplatněn po právu a ten jakožto žalovaný uplatňuje procesní obranu, která nasvědčuje bezúspěšnému bránění právu. Osvobození se vztahuje na celé řízení a má i zpětnou účinnost s tím, že poplatky zaplacené před rozhodnutím o osvobození se již nevracejí. Přiznané osvobození může být soudem účastníkovi kdykoli za soudního řízení odňato, pokud by se ukázalo, že poměry účastníka neodůvodňují či neodůvodňovaly přiznané osvobození od soudních poplatků. Jestliže byl účastníkovi osvobozenému od soudních poplatků ustanoven zástupce, vztahuje se osvobození i na jeho hotové výdaje a jeho odměnu za zastupování. Poměry účastníka zákon

rozumí zejména jeho poměry sociální, věk, zdravotní stav, rodinnou situaci, jeho příp. vyživovací povinnosti, které by mohly účastníku, v tomto případě seniorovi bránit obrátit se na příslušný soud s návrhem na rozhodnutí o právu a tato skutečnost by znamenala diskriminaci seniora, resp. odepření spravedlnosti, tedy odepření práva na spravedlivý proces a též porušení rovnosti účastníků. Návrh na osvobození od soudních poplatků může být podán i po zahájení soudního řízení, a to až do pravomocného ukončení řízení. Pokud by z obsahu spisu či z průběhu řízení vyplývaly skutečnosti, které by odůvodňovaly závěr, že účastník soudního řízení může být od soudních poplatků osvobozen, měl by soud účastníka o této možnosti poučit. Přesto, že osvobození od soudních poplatků je obsahem tzv. poučovací povinnosti soudu, lze konstatovat, že soudy tuto povinnost důsledně neplní. Z výše uvedeného vyplývá, že soud rozhoduje o přiznání osvobození od soudních poplatků zásadně na návrh účastníka – žalobce či žalovaného, velmi často na návrh seniora, nikoli tedy z moci úřední.

Senior může být **jakožto účastník řízení** osvobozen od soudních poplatků v těchto věcech :

- navrhovatel v řízení o určení výživného včetně jeho zvýšení
- navrhovatel v řízení o náhradu škody na zdraví a na věcech, která vznikla v souvislosti s ublížením na zdraví
- řízení o náhradu škody z pracovního úrazu a nemoci z povolání
- navrhovatel v řízení o nárocích podle zákona o mimosoudních rehabilitacích
- navrhovatel v řízení o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti

Podle povahy věci může být senior osvobozen od soudních poplatků v těchto věcech :

- řízení opatrovnická
- řízení o důchodovém pojištění (zabezpečení), příplatku k důchodu, zvláštního příspěvku k důchodu, nemocenského pojištění, státní sociální podpory, pojistného na veřejné zdravotní pojištění, pojistného na sociální zabezpečení, sociální péče, pomoci v hmotné nouzi a státních dávek
- řízení o vzájemné vyživovací povinnosti rodičů a dětí
- řízení o vyslovení přípustnosti převzetí nebo držení v ústavu zdravotnické péče
- řízení ve věcech dědických v prvním stupni
- řízení o náhradě škody způsobené při výkonu veřejné moci nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem
- řízení o způsobilosti k právním úkonům

Dědické právo.

Dědictví se nabývá smrtí zůstavitele, na základě které dochází k přechodu majetku ze zůstavitele na dědice na základě tzv. univerzální sukcese, což znamená, že dědic vstupuje do majetkových poměrů svého předchůdce v celé jejich šíři, tedy vstupuje jak do aktiv tak i do dluhů zůstavitele, a to bez ohledu na to, zda jsou zůstavitelovy dluhy dědici známy či nikoli. Zůstavitelem zanechaný majetek tvoří nerozlučný celek, který celý přechází na dědice. V poměru, ve kterém se jednotliví dědici podílejí na majetkových právech, podílejí se stejným dílem též na odpovědnosti za zůstavitelovy dluhy a též přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele. Dědí se ze zákona, ze závěti nebo z obou těchto důvodů. Přednost má dědic ze závěti. Nenabude-li dědictví dědic ze závěti, místo něho nastupují dědicové ze zákona. Platná právní úprava připouští i to, aby jedna a táž osoba nabyla dědictví z obou důvodů ze závěti i ze zákona.

Dědění ze zákona.

Dědici jsou při dědění ze zákona rozděleni do čtyř dědických skupin podle stupně příbuzenství k zůstaviteli. Do první skupiny patří nejbližší členové zůstavitelovy rodiny, tj. děti a manžel (dnes též partner podle zákona o registrovaném partnerství). Tito dědici mají při nabytí dědictví stejné postavení, každý z nich dědí rovným dílem. Předpokladem pro dědění manžela je trvalý manželství se zůstavitelem v době jeho smrti, při čemž podmínkou není soužití manželů ve společné domácnosti. Do dalších dědických skupin patří osoby spolužijící, rodiče, sourozenci a příp. prarodiče zůstavitele.

Závěť.

Závěť je vedle zákona druhým a též posledním právním důvodem dědění. Závěť je jednostranný právní úkon, kterou může zůstavitel napsat buď vlastní rukou nebo ji zřídit v jiné písemné formě za účasti svědků nebo formou notářského zápisu. Vlastnoruční závěť musí být vlastní rukou napsaná, datovaná a podepsaná, jinak je neplatná. Závěť je ryze osobním právním úkonem, který nemůže za zůstavitele provést, ani opatrovník ani jakákoli jiná osoba. Při pořizování závěti je nutné mít na zřeteli tzv. neopomenutelné dědice, kterými jsou výlučně zůstavitelovi potomci. Znamená to, že nezletilým potomkům se musí vždy dostat tolik, kolik činí jejich dědický podíl ze zákona a zletilým potomkům alespoň tolik, kolik činí jedna polovina jejich dědického podílu ze zákona. Pokud by závěť takto vyjádřeným podílům odporovala, byla by neplatná. Zůstavitel však může svého potomka vydědit z přísně v zákoně vymezených důvodů, které spočívají zejména v tom, že potomek se o zůstavitele nestará v nemoci, ve stáří, neprojevuje o zůstavitele zájem či byl odsouzen za úmyslný trestný čin či trvale vede nezřízený život. Důsledky vydědění může zůstavitel vztáhnout i na

děti svých dětí a příp. jejich potomky. Z povahy závěti jakožto jednostranného právního úkonu plyne, že pořizovatel závěti ji může zrušit. Možnosti zrušit svou závěť se pořizovatel nemůže předem platně zříci, neboť takovéto prohlášení nemá žádné právní následky. Závěť se zrušuje buď platnou pozdější závětí, pokud vedle sebe nemohou obě závěti obstát nebo odvoláním závěti či jejím zničením.

Po obsahové stránce je základním požadavkem, aby v závěti zůstavitel určil dědice, popřípadě jejich podíly nebo věci s práva, které jim mají připadnout. Závětí může být zřízena i nadace a nadační fond, a to formou notářského zápisu. Závětí může být jako dědic povolána i právnická osoba.

Pro závěť jako pro každý právní úkon platí, aby byla určitá a srozumitelná, dále se jedná o právní úkon, který musí být projeven svobodně a vážně, nesmí odporovat zákonu nebo zákon obcházet a dále se nesmí přičít dobrým mravům. Výslovným požadavkem zákona dále je, že jakékoli podmínky připojené k závěti jsou neplatné. Připojení podmínky sice nečiní závěť neplatnou, ale k podmínce připojené k závěti se nepřihlíží, tedy postupuje se při výkladu závěti, jakoby nebyla v závěti vůbec obsažena.

Úschova závětí.

Notářská komora vede a provozuje centrální evidenci závětí, tedy těch závětí, které byly notářem sepsány ve formě notářského zápisu či dány notáři do úschovy, dále též listin o vydědění a také listin o ustanovení správce dědictví. Komora sdělí soudu nebo notáři, který byl pověřen soudem jako soudní komisař provedením úkonů v řízení o dědictví, zda takovéto listiny jsou v evidenci závětí.

Odmítnutí dědictví.

Dědic může dědictví odmítnout. Odmítnutí dědictví je praktické zejména tehdy, je-li dědictví předloženo. Dědictví nelze odmítnout jen zčásti. Již učiněné prohlášení od odmítnutí dědictví nelze odvolat. Odmítnutí dědictví je jednostranný a neodvolatelný projev vůle, který se zákonem či závětí povolaný dědic vzdává za sebe práva na dědictví nebo na podíl, který by mu měl z dědictví připadnout. Prohlášení o odmítnutí dědictví může dědic učinit do jednoho měsíce ode dne, kdy byl soudem o právu dědictví odmítnout, vyrozuměn.

Nedědí ten, kdo se dopustil úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům anebo zavrženíhodného jednání proti projevu poslední vůle zůstavitele. Dědit může v tom případě, že mu zůstavitel tento čin odpustil.

Řízení o dědictví – notář - soudní komisař.

Řízení o dědictví se zahajuje z úřední povinnosti, kdy příslušný úřad pověřený vedením matriky oznámí úmrtí ve svém matričním obvodu soudu příslušnému k projednání dědictví. Soud pověří notáře, aby jako soudní komisař v předběžném šetření opatřil údaje potřebné pro zjištění dědiců a pro zjištění zůstavitelova majetku a jeho případných dluhů a zda je nutné dědicům ustanovit opatrovníka. To zpravidla učiní tak, že s některým z účastníků řízení sepíše protokol o předběžném šetření. Úkony notáře se považují za úkony soudu. Notář jakožto soudní komisař však nemá rozhodovací pravomoc, vznikne-li proto v dědickém řízení potřeba vydat určité rozhodnutí před tím, než budou ukončeny všechny úkony dědického řízení, musí notář předložit soudu, aby takovéto rozhodnutí vydal. Zde může jít například o potřebu vydání rozhodnutí o ustanovení opatrovníka.

Účastníci dědického řízení jsou ti, o kterých lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici. Soudní komisař nejprve zjistí, zda je v evidenci závětí uložena zůstavitelova závěť a zahájí předběžné šetření za účelem zjištění dědiců a zůstavitelova majetku. Provede též neodkladná opatření, pokud to vyžaduje obecný zájem nebo důležitý zájem účastníků, zejména zajistí dědictví, svěří věci osobní potřeby manželovi zůstavitele nebo jinému členovi jeho domácnosti a postará se o prodej věcí, které nelze uschovat. Dědici mohou s věcmi nebo jiným majetkem náležejícím do dědictví během dědického řízení nakládat nebo činit jiná opatření, která přesahují rámec obvyklého hospodaření, jen se svolením soudu. O dědictví soud rozhoduje nejčastěji tak, že schválí dohodu dědiců o vypořádání dědictví, potvrdí nabytí dědictví jedinému dědici, nedojde-li mezi dědici k dohodě, potvrdí nabytí dědictví podle dědických podílů.

Dědické skupiny a dědická daň .

Pro účely výpočtu dědické daně jsou osoby zařazeny do čtyř skupin, které vyjadřují vztah dědice – poplatníka daně k zůstaviteli. Pořadí dědických skupin stanovených v zákoně je závazné. Dědicové též skupiny jsou povoláni dědit společně, nemůže tedy dojít k tomu, aby vedle sebe současně dědili dědicové různých skupin. Do první dědické skupiny jsou zařazeny děti a manžel zůstavitele. Předpokladem dědění manžela je právní existence manželství v den smrti zůstavitele, při čemž není podmínkou, aby manželé žili ve společné domácnosti. Všichni dědicové první skupiny dědí stejným dílem. Děti zůstavitele mohou nabyt v první dědické skupině i celé dědictví. Manžel nemůže být nikdy výlučným dědicem v první skupině, ve které dědí jen tehdy, dědí-li v ní alespoň jeden z potomků. Nedědí-li žádný z potomků zůstavitele, je k dědění ze zákona povolána skupina druhá. Do druhé dědické skupiny patří příbuzní v řadě pobočné, tedy sourozenci, synovci, neteře strýcové a tety, zeťové a snachy, děti manžela, rodiče manžela, manželé rodičů a osoby, které se zůstavitelem žily nejméně po dobu jednoho roku před smrtí zůstavitele ve společné

domácnosti a které z tohoto důvodu pečovaly o společnou domácnost nebo byly na zůstavitele odkázány výživou. Od daně dědické je osvobozeno nabytí majetku děděním, pokud k němu dochází mezi osobami zařazenými do výše uvedené I. a II. dědické skupiny.

V souvislosti s úpravou dědických vztahů je zde třeba ještě pro úplnost doplnit ustanovení o nároku na dávku důchodového pojištění po smrti osoby oprávněné podle § 63 zákona o důchodovém pojištění č. 155/1995 Sb. Zemřel-li tedy oprávněný po uplatnění nároku na dávku důchodového pojištění, do dalšího řízení o této dávce vstupují postupně manžel – manželka, děti a rodiče, jestliže žili s oprávněným v době jeho smrti ve společné domácnosti. Nárok na dávku důchodového pojištění se stane předmětem dědictví, pokud není výše uvedených osob.

Antidiskriminace seniorů.

V souvislosti s právním postavením seniorů v naší republice je třeba zmínit též problematiku spojenou s tzv. antidiskriminačním zákonem. Tento zákon, jak víme, vzniká velmi pomalu a potýká se s četnými komplikacemi, neboť má své přívržence i své zavilé odpůrce, kteří vedou tvrdý dialog o tom, zda je tohoto zákona vůbec zapotřebí. Antidiskriminační zákon je označován za normu, která by měla poskytnout komplexní ochranu ohrožených skupin obyvatel před diskriminací. Tento zákon by měl vymezit a stanovit, co je považováno za diskriminaci, co diskriminací už není. V zákoně by měla být určena instituce a její povinnosti, která se bude diskriminačním jednáním subjektů a ochranou před diskriminací zabývat, dále to, jak se bude moci oběť diskriminace bránit, čeho se člověk, který se stal obětí diskriminačního jednání, může domáhat. Zákon zakotvuje v souladu s Listinou základních práv a svobod a přijatými mezinárodněprávními závazky právo na rovné zacházení. Rovným zacházením se jinými slovy rozumí právo každého jedince na to, aby nebyl diskriminován. Podle zákona se za diskriminaci označuje jednání, kdy ve srovnatelné situaci je s jednou osobou zacházeno méně příznivě než s osobou druhou. Tento druh diskriminace se považuje za diskriminaci přímou. Klasickým příkladem diskriminace přímé může být odmítnutí přijmout starší osobu do zaměstnání, a to ve prospěch osoby mladší. Nepřímá diskriminace znamená znevýhodnit jednu osobu vůči osobě jiné na základě zdánlivě logického zdůvodnění situace; třeba znevýhodnit seniora hledajícího zaměstnání či nájem bytu s odůvodněním, že v budově není výtah. Za diskriminaci jsou dále považována jednání jako obtěžování, sexuální obtěžování, pronásledování, pokyn k diskriminaci a navádění k diskriminaci. Diskriminace je tedy zakázána z těchto konkrétních důvodů: pohlaví, rasového a etnického původu, sexuální orientace, **věku**, zdravotního postižení, náboženství a víry, jazyka, politického smýšlení, členství v politických stranách, zdravotního stavu, sociálního původu, majetkových poměrů, manželského a rodinného stavu. Zákon stanoví

též výjimky, za kterých se určité jednání za diskriminaci nepovažuje, např. pro určitá zaměstnání je nutné, aby uchazeč o takové zaměstnání dosáhl určitého věku. Zde poněkud s nadsázkou uvedme zaměstnání senátora či presidenta, kde je seniorský věk nejen přípustný ale v mnoha ohledech i vítaný. Dále se za diskriminační nepovažuje stanovení věkové hranice pro odchod do důchodu, která je rozdílná u mužů a u žen. Osoba dotčená diskriminací bude mít podle navrhovaného zákona právo domáhat se u soudu toho, aby bylo od diskriminačního jednání upuštěno, aby byly odstraněny následky diskriminačního jednání a dále bude mít právo požadovat přiměřené zadostiučinění, případně též náhradu nemajetkové újmy v penězích. Antidiskriminační zákon svěřuje působnost v oblasti rovného zacházení veřejnému ochránci práv (ombudsmanovi). Úřad veřejného ochránce práv by měl podle zákona poskytovat právní pomoc ve věcech ochrany před diskriminací.

Diskriminace se dnes jeví být spíše menšinovým tématem, které většinová společnost chápe spíše úzce jako diskriminaci určitých uzavřených skupin obyvatelstva, avšak se vzrůstajícím počtem seniorů v naší populaci může být diskriminace seniorů vnímána daleko citelněji, a to zejména v oblasti sociální, zdravotní péče, bydlení, apod. Ač dnes již mnohé zákony obsahují antidiskriminační ustanovení, jako příklad zde můžeme uvést nový zákoník práce, který zakotvuje rovné zacházení se všemi zaměstnanci a zákaz jakékoli diskriminace včetně diskriminace z důvodu věku. Zákoník práce se odvolává na právní prostředky ochrany před diskriminací v pracovně právních vztazích, které by měl upravovat antidiskriminační zákon, který ještě nespátřil světlo světa. Neexistenci antidiskriminačního zákona vytkl zákonodárcům i Ústavní soud ve svém nálezu č. 116/2008 Sb., kde doslova uvedl, že nový zákoník práce byl přijat poněkud urychleně bez vazby na související právní normy. Navzdory dobře míněným ustanovením zákoníku práce přesto běžně a beztrně na inzertních stránkách novin nacházíme zcela otevřený diskriminační slogan „do mladého dynamického kolektivu hledáme pracovní síly do 30 let“. Na zákoník práce pak navazují pak další normy, z nichž je zde třeba připomenout zákon o zaměstnanosti (č. 435/2004 Sb.), který výslovně obsahuje povinnost účastníků právních vztahů zajišťovat rovné zacházení se všemi; při uplatňování práva na zaměstnání je zakázána přímá i nepřímá diskriminace z důvodu věku. Podle zákona o inspekci práce (č. 251/2005 Sb.) je pak diskriminace v pracovněprávních vztazích též z důvodu věku považována za správní delikt, za který může být uložena vysoká pokuta. Zákoník práce dále upravuje možnost, bylo-li to dohodnuto v kolektivní smlouvě nebo stanoveno ve vnitřním předpisu organizace, poskytovat bývalým zaměstnancům, kteří u zaměstnavatele pracovali do odchodu do starobního důchodu, cenově zvýhodněné stravování.

Domácí násilí.

Podle Českého helsinského výboru je v sociálně právní ochraně seniorů opomíjeným, ale velmi závažným problémem, a to dokonce celosvětovým, týrání a zneužívání seniorů. World Health Organization uvádí, že 4 až 6% seniorů se setkává s nějakou formou domácího násilí. Podle Českého helsinského výboru neexistuje v České republice organizace, jež by systematicky sledovala porušování lidských práv seniorů, zejména špatné zacházení s nimi a týrání, ke kterému dochází i v nemocnicích, léčebnách dlouhodobě nemocných a domovech důchodců.

K antidiskriminačním opatřením uskutečňovaným ve společnosti patří též řešení otázky tzv. domácího násilí. Podle zákona lze považovat za domácí násilí útoky proti důstojnosti a zdraví člověka, fyzické, psychické nebo sexuální násilí mezi partnery a manžely, ke kterému dochází ve společně obývaném domě nebo bytě, tedy v soukromí mimo kontrolu veřejnosti, ke kterému dále dochází opakovaně a dlouhodobě a kdy intenzita násilných incidentů se zpravidla stupňuje. Zprvu se může jednat o nenápadné omezování osobní svobody, verbální útoky, urážky, zesměšňování, ponižování a vyhrožování různými újmami nebo násilím, odnímání finančních prostředků, omezování pohybu, odebírání potravy, omezování ve spánku, všudypřítomnou kontrolu, omezování kontaktů s rodinou a přáteli, fyzické trýznění. Širší pojem domácího násilí zahrnuje také násilí páchané na dětech a násilí na seniorech žijících ve společně obývaném, bytě nebo domě. Pod pojmem domácí násilí se myslí vždy jednostranný násilný akt, při kterém nikdy nedochází k záměně rolí, násilník zůstává vždy násilníkem a oběť obětí. Charakteristickým znakem domácího násilí je nerovné postavení mezi pachatelem a obětí. Na rozdíl od většiny trestních činů zná oběť domácího násilí dobře pachatele a navíc s ním má mnoho společného. V případě seniorů je domácí násilí fenoménem zvláště nebezpečným vzhledem k jejich větší závislosti a nemohoucnosti a též s ohledem na značné omezení jejich sociálních kontaktů. V neposlední řadě brání seniorům zveřejnit domácí násilí ten fakt, že nejčastěji bývají týráni vlastními dětmi či nejbližší rodinou a tyto skutečnosti komplikují ochotu oběti trestný čin oznamovat a spolupracovat s policií a soudy.

Platný trestní zákoník již nyní sankcionuje určitá jednání, které by bylo lze kvalifikovat též jako útoky domácího násilníka, z nichž zde uvedme např. omezování osobní svobody, vydírání, útisk, týrání svěřené osoby, týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě, avšak existence těchto ustanovení trestního zákona nevedla dlouhodobě v soudní praxi k účinné eliminaci domácího násilí. Specifičnost a skrytá společenská nebezpečnost domácího násilí si proto vyžádala novou právní úpravu o ochraně před ním.

Od 1.1. 2007 nabytí účinnosti zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony a který zavádí jednak oprávnění Policie České republiky v oblasti ochrany před domácím násilím rozhodnout o vykázaní osoby, která je podezřelá z nebezpečných útoků proti životu,

zdraví, svobodě nebo která je podezřelá ze zvlášť závažného útoku proti lidské důstojnosti, z obydlí a rozhodnout o zákazu vstupu do něj. Rozhodnutí o vykázání se vydává bez projednání věci a z úřední povinnosti a souhlas ohrožené osoby se nevyžaduje. Vykázání trvá po dobu deseti dnů ode dne vydání rozhodnutí a podáním návrhu na vydání předběžného opatření soudem podle občanského soudního řádu se tato lhůta prodlužuje až do pravomocného rozhodnutí soudu. Oběť domácího násilí má možnost též podat k soudu návrh na vydání předběžného opatření, kterým bude násilníkovi uloženo, aby se vyvaroval setkávání s obětí a navazování kontaktů s ní. Nařídí-li soud předběžným opatřením, aby se násilník zdržel setkávání s osobou, která je obětí domácího násilí, a nenavazoval s ní kontakty, zajistí také bezodkladný výkon takového soudního rozhodnutí. Výkon rozhodnutí se provádí tak, že soud v součinnosti s příslušnými státními orgány vykáže násilníka ze společného obydlí, odebere mu klíče, zakáže mu setkávat se s označenou osobou a jakkoli se s ní kontaktovat, apod. V této souvislosti bylo dále doplněno ust. § 171 trestního zákoníku o maření výkonu úředního rozhodnutí o vykázání násilníka ze společného obydlí. V této souvislosti je třeba zmínit též ustanovení § 37 zákona o sociálních službách, kde je upraveno sociální poradenství poskytované se zaměřením na potřeby jednotlivých sociálních skupin, zde tedy v poradnách pro seniory a poradnách pro oběti trestných činů a domácího násilí. Blíže o sociálním poradenství bude pojednáno níže v rámci části s názvem Zákon o sociálních službách konkrétně. Ministerstvo zdravotnictví svým metodickým pokynem č. 6110/2006 vydalo postup lékařů při poskytování zdravotní péče osobám ohroženým domácím násilím. Vedle charakteristiky širšího pojmu domácího násilí, které zahrnuje výslovně také násilí páchané na seniorech, jsou ve zmíněném pokynu uvedeny známky podezření na osobu ohroženou domácím násilím. Dále metodický postup obsahuje konkrétní způsob zjišťování anamnézy, vyšetření osoby, její léčby a další opatření. Závěrem je třeba v této části zmínit též ustanovení § 2 zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě, kde je charakterizována dobrovolnická služba jako činnost, při níž dobrovolník poskytuje mimo jiné též pomoc seniorům a osobám trpícím domácím násilím.

Zákon o sociálních službách obecně.

V našem právní řádu je pojem sociální služby chápán spíše úžeji než v evropských zemích, kde tento pojem zahrnuje též zdravotnictví, sociální ochranu jednotlivců, rodin a určitých ohrožených skupin obyvatelstva, bydlení a též zaměstnanost. Primární odpovědnost za zajištění sociálních služeb má stát. Proto by měl mít též pravomoci při plánování a supervizi těchto služeb. Zákonem o sociálních službách byl založen nový moderní právní rámec, který představuje posun v respektování lidských práv a zejména též práv seniorů, kteří se na základě tohoto zákona a celé nové koncepce sociálních služeb stávají spotřebiteli sociálních služeb. Zákonem se sledují moderní trendy v poskytování sociálních služeb. Senior

přestává být objektem těžkopádného sociálního systému a stává se jeho aktivním prvkem, který by měl být účasten při rozhodování o formách sociální pomoci, kterou potřebuje. Senioři se stávají uživateli sociálních služeb na základě svých individuálních potřeb, kdy si mohou sami rozhodovat o tom, jaké služby z nabídky služeb sociálního systému „si nakoupí“. Důraz je položen na podporu setrvání starých lidí ve svém přirozeném sociálním prostředí. Důvodová zpráva k zákonu o sociálních službách uvádí, že proces sociálního začleňování je základní myšlenkou moderní sociální politiky, že zákon má zajistit osobám pomoc, která je nezbytná sociální začlenění a důstojné podmínky jejich života, které odpovídají úrovni rozvoje společnosti. Zákonem o sociálních službách byl vytvořen systém standardů kvality sociálních služeb a posunu v respektování lidských práv. Poskytovatelé sociálních služeb se dostávají v novém systému pod zorný úhel pravidelného sociálního šetření v domácnostech osob, které pobírají příspěvek na sociální služby a dále též v ústavech pro seniory. Sociální pracovníci sledují smysluplné použití příspěvku na sociální služby a též se snaží kontrolou předcházet možnému zneužití příspěvku ze strany rodinných příslušníků či ostatních blízkých osob, které se o osobu pobírající příspěvek na péči starají. Zákon definuje kontrolu dodržování povinností poskytovatelů sociálních služeb. Jsou zavedeny inspekce kvality sociálních služeb, kterou provádějí inspektoři. Inspekce se řídí zákonem o státní kontrole, provádí se v konkrétním místě poskytování služeb. Kvalita poskytovaných služeb se hodnotí podle Standardů kvality sociálních služeb. Zavedení příspěvku na péči vede ke zkvalitnění péče o zdravotně postižené osoby, posiluje jejich samostatnost tím, že si samy mohou vybrat pro sebe optimální služby. Zákon dále umožňuje uživatelům sociálních služeb svobodnější volbu jejich poskytovatele a zejména též usnadňuje poskytování těchto služeb v rodině rodinnými příslušníky. V zákoně je obsažen ucelený systém registrace poskytovatelů sociálních služeb a jsou jim stanoveny povinnosti, které musí poskytovatelé sociálních služeb splnit. Údaje z registru jsou veřejně přístupné a tím umožňují získávat informace o poskytovaných službách, o poskytovatelích těchto služeb, o cílové skupině, na kterou je daná služba zaměřena, o kapacitě služeb daného poskytovatele. Když se zde hovoří o zajištění péče a sociálních služeb, je zde nutné zdůraznit, že zákon znamená určitou změnu ve vnímání i realizaci sociální služby, nový pohled na spotřebitele oné sociální služby; je však v této souvislosti nutno zmínit, že problém s nedostatkem kapacit kvalitních sociálních služeb se na základě tohoto zákona nemůže okamžitě vyřešit. Těchto služeb i kapacit je stále nedostatek a je věcí budoucího pohledu státu a jeho orgánů na demografický vývoj, stárnutí populace a průběžné vytváření tomu odpovídajícího právního rámce a rozšiřování spektra sociálních služeb a zejména jejich dostupnosti s nesporně přibývajícím počtem seniorů. Jedním ze základních principů zákona o sociálních službách je plánování sociálních služeb na úrovni ministerstev, krajů a obcí. Ty mají zákonem uložené povinnosti podílet se na rozvoji sítě sociálních služeb, zákonem je

dále zdůrazněno právo na informace a sociální poradenství, odpovědnost obcí za uspokojování sociálních potřeb občanů, kterou však nemusí naplňovat obec svými vlastními silami, ale spíše se jedná o vytváření prostředí všeobecné dostupnosti širokých sociálních služeb pro seniory. S dostupností sociálních služeb pro seniory souvisí snižování rizika sociálního vyloučení handicapovaných skupin obyvatelstva, kam patří v jistém smyslu i senioři. S tím souvisí zákonem vyslovená podpora státu nestátním neziskovým subjektům, které se zabývají sociálními službami, za konkrétně pro všechny předem stanovených podmínek. Míra participace těchto nestátních subjektů – občanských sdružení, spolků a církví na realizaci sociální politiky je stále nedostatečná. Je to dáno zejména tím, že není v potřebné míře státem stimulována a není ze strany státu dostatečně poznána a pochopena úloha těchto nestátních subjektů v sociální oblasti. Nástrojem k zajištění rozvoje sociálních služeb má být podle nového zákona proces komunitního plánování sociálních služeb na úrovni obcí a krajů o rozsahu a charakteru sítě sociálních služeb v dané lokalitě. Toto komunitní plánování by mělo napomáhat v rozpoznání potřeby sociálních potřeb pro staré občany v daném regionu, získání informací pro financování sociálních aktivit z obou stran, tedy ze strany státu a příslušného kraje, jakož i získání informací o možnostech placení příslušných sociálních služeb seniory v daném regionu. Zároveň by toto komunitní plánování sociálních služeb mělo zajistit udržitelnou zdravotní a sociální podporu ohroženějším skupinám obyvatel, mezi něž patří zejména staří lidé. V souvislosti s přijetím zákona o sociálních službách je též na místě zmínit ještě jednu věc. Sociální politika naší země jakožto součásti Evropské Unie již přesáhla národní rámec a řadu důležitých evropských sociálních problémů je nutné řešit na nadnárodní úrovni. Obyvatelstvo celého „starého“ kontinentu stárne a otevřením se Evropě a světu nabyl i tento problém také globálního charakteru.

Zákon o sociálních službách konkrétně.

Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. a vyhláška tento zákon provádějící č. 505/2006 Sb., je novou právní normou a jistým výrazem moderní sociální politiky. Základním pojmem zákona o sociálních službách je zcela nová formulace „sociální služba“, která je definována jako činnost zajišťující pomoc a podporu osobám za účelem jejich sociálního začlenění nebo prevence sociálního vyloučení. Podle zákona se jedná o osobu v nepříznivé sociální situaci, o osobu oslabenou ztrátou schopností z důvodu věku či v nepříznivého zdravotního stavu, který má vliv na péči o vlastní osobu a soběstačnost. Zákon dále definuje zásadní pojmy ve vztahu k seniorům, a to přirozené sociální prostředí, které tvoří zejména rodina a vazby k osobám blízkým, dále sociální začleňování, kterým rozumí proces zajišťující osobě vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnout možnosti

všestranně se zapojit do života a žít tak běžným způsobem života. Sociálním vyloučením pak zákon rozumí vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace. Zákon klade důraz na individuální přístup k uživatelům sociálních služeb. O tom svědčí zejména zakotvení smluvního principu poskytování sociální služby, příspěvku na péči a obsahu standardů sociálních služeb, které kladou důraz na individuální přání a potřeby osoby. Plnění těchto standardů sociálních služeb přímo zákon ukládá poskytovatelům sociálních služeb. Jak vyplývá z důvodové zprávy k zákonu z osoby v nepříznivé sociální situaci, který byla spíše objektem působení systému, s níž se zacházelo spíše jako s věcí, se prostřednictvím tohoto nového zákona stává aktivní činitel, který projevem své vůle výslovně vyjadřuje, jak hodlá svou sociální situaci řešit. Podle zákona přitom sociální pomoc musí vycházet z individuálně určených potřeb osoby, musí na ni působit aktivně, podporovat samostatnost, motivovat osobu seniora k takovým činnostem, které nevedou k dlouhodobému setrvávání nebo prohlubování nepříznivé sociální situace a posilovat sociální začleňování seniora. Služby sociální péče mají podle zákona napomáhat osobám zajistit jejich fyzickou a psychickou soběstačnost s cílem umožnit jim v nejvyšší možné míře zapojení do běžného života společnosti. S tím zcela úzce souvisí příspěvek na péči. Podle zákona hrají významnou roli v systému rozhodování o příspěvcích obce s rozšířenou působností, které též příspěvek hrazený ze státního rozpočtu poskytují. Řízení o příspěvku se zahajuje na základě podání žádosti o jeho přiznání. Obecní úřad obce s rozšířenou působností provádí pro účely rozhodování o, příspěvku sociální šetření, při kterém zjišťuje schopnost samostatného života seniora v přirozeném sociálním prostředí z hlediska soběstačnosti a péče o vlastní osobu. Pokud by žadatel o příspěvek odmítl vpustit sociální pracovníky obce do svého obydlí za účelem provedení sociálního šetření, bylo by to pokládáno ze zákona jako porušení jeho povinností, jehož důsledkem by bylo nepřiznání příspěvku, a to po předchozím písemném upozornění. Proti rozhodnutí obecního úřadu s rozšířenou působností o příspěvku je možné se odvolat ke krajskému úřadu. O příspěvek je možné též přijít, když je v rámci kontroly využívání příspěvku zjištěno, že není využíván na zajištění potřebné pomoci. Zákon upravuje podmínky nároku na příspěvek. Příspěvek na péči se poskytuje osobám závislým na pomoci jiné fyzické osoby. Zákonem jsou vyjádřeny čtyři stupně závislosti od lehké až po úplnou závislost na pomoci jiné fyzické osoby a podle toho je též odstupňována výše příspěvku. Příspěvek se vyplácí měsíčně, a to v kalendářním měsíci, za který náleží. Příjemcem příspěvku je oprávněná osoba; namísto oprávněné osoby její zákonný zástupce nebo tzv. zvláštní příjemce. Zvláštním příjemcem zákon rozumí osobu ustanovenou obecním úřadem obce s rozšířenou působností, jestliže oprávněná osoba, tedy v našem případě senior, nemůže příspěvek přijímat anebo nevyužívá příspěvek k zajištění potřebné pomoci. Tento zvláštní ustanovený příjemce je povinen příspěvek používat výlučně ve prospěch seniora.

V určitých případech zákonem stanovených je zvláštní příjemce povinen podat písemné vyúčtování, jak byl příspěvek použit.

Poskytovatelé sociálních služeb.

Poskytovatelé sociálních služeb mohou poskytovat tyto služby jen na základě oprávnění k jejich poskytování, které vzniká rozhodnutím o registraci, o níž rozhoduje krajský úřad příslušný podle sídla či místa pobytu poskytovatele. Registrace se nevyžaduje, poskytuje-li osobě pomoc osoba blízká nebo jiná fyzická osoba, která tuto činnost nevykonává jako podnikatel. Zákon tedy upravuje též poskytování sociálních služeb v rodině. Poskytovatelé sociálních služeb, kterými podle zákona mohou být právnické osoby zřizované územními samosprávnými celky, územně samosprávné celky, další právnické osoby jako různá občanská sdružení a charitativní organizace, stejně tak i fyzické osoby, mají zákonem přesně vymezené povinnosti. Těmito povinnostmi jsou zejména zajišťování dostupnosti informací o poskytované službě, vytváření podmínek plnění sociální služby, aby naplňovaly lidská a občanská práva. Tyto podmínky zaručuje mimo jiné též povinné vypracování vnitřních pravidel pro zajištění poskytované služby a pro podávání a vyřizování stížností, dodržování a kontrola dodržování standardů sociální služby, uzavření smlouvy o poskytnutí sociální služby, apod.

Základní druhy a formy poskytování sociálních služeb.

Podle zákona jsou sociální služby rozděleny do tří základních druhů služeb, a to sociální poradenství, sociální péče a sociální prevence. Tyto služby se poskytují formou služeb pobytových, ambulantních nebo terénních. Z hlediska této studie o seniorech se této společenské skupiny týkají zejména tato zařízení sociálních služeb : centra denních služeb, denní stacionáře, týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory, zařízení pro krizovou pomoc, sociální poradny. Základními činnostmi při poskytování sociálních služeb je zejména pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně, poskytnutí stravy a pomoc při zajištění stravy, pomoc při zajištění chodu domácnosti, aktivizační činnosti, sociální poradenství a pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů.

Služba sociálního poradenství obsahuje tzv. základní sociální poradenství a odborné poradenství. Do sociálního poradenství spadají činnosti, kterými jsou zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv a při obstarávání osobních záležitostí a poskytnutí potřebných informací

přispívajících k řešení nepříznivé sociální situace. Základní sociální poradenství spočívající v poskytnutí informací jsou poskytovatelé sociálních služeb vždy povinni potřebné osobě podle zákona zajistit. Bez úhrady nákladů jsou poskytovány podle zákona o sociálních službách kromě sociálního poradenství též služby týkající se seniorů, jako jsou telefonická krizová pomoc, krizová pomoc, sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením, terénní programy, sociální rehabilitace. Telefonickou krizovou pomocí se rozumí terénní služba poskytovaná na přechodnou dobu osobám, které se nacházejí v ohrožení zdraví nebo života nebo v jiné obtížné situaci, kterou přechodně nemohou řešit svými silami. Tato pomoc zahrnuje též pomoc při uplatňování práv

Zákon též obsahuje taxativní výčet **sociálních služeb poskytovaných bez úhrady**, kterými ve vztahu k seniorům jsou služby sociálního poradenství, o kterých bylo pojednáno výše. Dále sem spadají sociálně aktivizační služby pro seniory a sociální rehabilitace. Sociálně aktivizační služby jsou ambulantní popřípadě terénní služby, které se poskytují osobám v důchodovém věku. Jejich hlavním účelem je zprostředkovat osobě seniora kontakt se společenských prostředím a poskytnout mu pomoc při hájení jeho práv. Poslední službou, která se poskytuje bez úhrady a kterou je třeba zde v souvislosti se seniory zmínit, je služba sociální rehabilitace. Sociální rehabilitací se myslí soubor činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti seniorů, spočívající zejména v nácviku dovedností pro zvládání péče o vlastní osobu a zprostředkování kontaktu se společenským prostředím.

Službami sociální péče zákon obecně rozumí pomoc zajistit seniorům jejich fyzickou a psychickou soběstačnost, aby jim tak bylo umožněno v nejvyšší možné míře zapojit se do běžného života společnosti a v případech, kdy to jejich stav vylučuje, zajistit jim alespoň důstojné prostředí jejich života a důstojné zacházení s nimi. Sociálními **službami, které se poskytují za úhradu**, se v souvislosti se seniory rozumí zejména domovy pro seniory a zdravotnická zařízení ústavní péče. V domovech pro seniory se poskytují pobytové služby včetně celé řady pomocných úkonů a stravování osobám, které mají sníženou soběstačnost, a to zejména z důvodu věku a osobám, které potřebují pravidelnou pomoc. Poskytovatel sociálních služeb je zároveň povinen zajistit zdravotní péči osobám, kterým poskytuje pobytové služby v domovech pro seniory. Tato péče je poskytována formou zvláštní ambulantní péče podle zákona o veřejném zdravotním pojištění. Zdravotní pojišťovny uzavírají proto zvláštní smlouvy s těmito zařízeními za pojištěnce, kteří jsou v zařízeních – domovech pro seniory umístěni.

Ve zdravotnických zařízeních ústavní péče se poskytují pobytové sociální služby, pomoc a stravování osobám, které již nevyžadují ústavní zdravotní péči, které ale vzhledem ke svému zdravotnímu stavu nejsou schopny se obejít bez pomoci jiné fyzické osoby. Tento druh služby je podle zákona omezen dobou, než je těmto osobám zajištěna pomoc jinak.

Úhrada nákladů za sociální služby.

Jak bylo již výše uvedeno, poskytují se sociální služby za úhradu nákladů, či bez této úhrady. Záleží na tom, o jaké sociální služby se jedná. Úhrada nákladů za službu se hradí ve výši sjednané ve smlouvě uzavřené s poskytovatelem služby. Zákon výslovně upravuje v této souvislosti solidaritu členů rodiny při úhradě sociálních služeb, když se zmiňuje o tom, že poskytovatel sociální služby se může dohodnout na spoluúčasti úhrady nákladů s blízkými členy rodiny seniora, kterému je služba poskytována, pokud nemá vlastní příjem nebo jeho příjem na úhradu nákladů nestačí. Maximální výši úhrady za ubytování a stravu se stanoví tak, že po úhradě za ubytování a stravu musí seniorovi v domově zůstat alespoň 15% jeho příjmu.

Smlouva o poskytnutí sociální služby.

Jednou z nejvýznamnějších novinek, které přinesl zákon o sociálních službách, je okolnost, že o poskytnutí sociální služby se sjednává smlouva mezi poskytovatelem a seniorem. Touto skutečností se poněkud mění postavení uživatele sociálních služeb, který se stává, alespoň v intencích zákona, subjektem sociálních vztahů a sociální politiky. Tím se stává subjektem rozhodování o své sociální situaci a možnostech jejího řešení. Dřívější systém, kdy o poskytování sociální služby vydal zřizovatel uživateli rozhodnutí, je nyní nahrazen principem smluvním, tedy vztahem mezi poskytovatelem a uživatelem sociální služby bez jakéhokoli zásahu třetího subjektu. Až na výjimky musí být smlouva o poskytnutí sociální služby uzavřena písemně. Osobu, která není schopna sama jednat a nemá zákonného zástupce, zastupuje při uzavírání smlouvy obecní úřad obce s rozšířenou působností. Tento úřad má též podle zákona mnohé povinnosti při zajišťování sociálních služeb osobám, které takové služby nutně potřebují.

Standardy sociálních služeb.

Všichni poskytovatelé sociálních služeb jsou povinni dodržovat standardy kvality sociálních služeb, za které zákon pokládá soubor kritérií, jejichž prostřednictvím je definována úroveň kvality poskytování sociálních služeb z hlediska jejich personálního a provozního zabezpečení a z hlediska vztahů mezi poskytovatelem a osobami, kterým jsou tyto služby určeny. Plnění standardů se hodnotí body. Prostřednictvím standardů je vytvořen systém, který zajišťuje garanci kvality jednotlivých typů služeb. Podle zákona o sociálních službách registrující orgán může rozhodnout o zrušení registrace služby, jestliže poskytovatel nesplňuje standardy kvality. Příloha č. 2 prováděcí vyhlášky č. 505/2006 Sb. k zákonu o sociálních službách obsahuje standardy kvality sociálních služeb vyjádřením jakýchsi

hlavních okruhů, které souvisejí s plněním kvality služeb. V úvodu jsou stanoveny cíle a způsob poskytování služeb. Poskytovatel zde má výslovně definovat a též zveřejnit poslání, cíle a zásady jím poskytované služby a okruh osob, jímž je služba určena. Tento standard kvality dále sleduje, zda poskytovatel vytváří podmínky, aby osoby požívající sociální služby mohly uplatňovat svou vůli při jejich poskytování. Ve standardech je dále výslovně obsažena povinnost poskytovatele služeb vypracovat vnitřní pravidla, aby se tak předcházelo situacím, kdy by v souvislosti s poskytováním sociálních služeb mohlo dojít k porušení základních lidských práv a svobod. Je pamatováno i na konkrétní porušení těchto práv. Standardy dále upravují jednání se zájemce o sociální službu. Zde je položen důraz zejména na to, aby zájemci o službu byli srozumitelně informováni o sociálních službách a o možnostech a podmínkách poskytování těchto služeb konkrétním poskytovatelem. Poskytovatel je povinen projednat se zájemcem o službu jeho požadavky a co od konkrétní sociální služby očekává. Poskytovatel je zároveň standardy zavázán mít zpracována vnitřní pravidla pro postup při odmítnutí zájemce o sociální službu z důvodů stanovených zákonem. Sociální služby se poskytují na základě smlouvy uzavřené mezi poskytovatelem a osobou, která si hodlá služby zajistit. Poskytovateli je zároveň výslovně uloženo postupovat při uzavírání smlouvy tak, aby osoba rozuměla obsahu a účelu smlouvy. V této souvislosti je třeba zdůraznit to, že zákon o sociálních službách a prováděcí vyhláška k němu v mnoha ohledech reaguje na skutečnost, že ve velké míře jsou spotřebiteli sociálních služeb právě senioři a klade značný důraz na to, aby všechny právní úkony byly srozumitelné, řádně vysvětleny a seniorovi vhodně prezentovány. Smlouva o poskytnutí služby má být sjednána s ohledem na individuální osobní cíl osoby – spotřebitele služby a stejně tak má být postupováno v průběhu realizace služby, který má být přehodnocován v čase tak, aby služba co nejvíce vyhovovala přáním, potřebám a naplňování individuálních cílů spotřebitele služby. Poskytování sociální služby se dokumentuje; jsou upravena pravidla nahlížení do této dokumentace. Standardy dále upravují stížnosti na kvalitu a způsob poskytování sociálních služeb. Poskytovatel musí mít vypracována vnitřní pravidla pro podávání a vyřizování stížností osob na kvalitu nebo způsob poskytování služeb a zároveň musí informovat osoby o možnosti podat stížnost, dále jakou formou je možno stížnost podat, na koho se obracet a kým bude stížnost vyřízena. Osoba – spotřebitele sociální služby musí být zároveň poskytovatelem informována o možnosti obrátit se stížností na nadřízený orgán poskytovatele či na instituci sledující dodržování lidských práv. Poskytovatel sociálních služeb má dále dle standardů za úkol podporovat osoby v kontaktech a vztazích s jejich přirozeným prostředím. Služba sociální péče musí konkrétně personálně a organizačně zajištěna, jinak podle zákona ani nedojde k její registraci. Poskytovatel je povinen hlásit registrujícímu orgánu personální a organizační změny, má stanoveny konkrétní povinnosti ke svým zaměstnancům, jejich vzdělávání, finanční a morální ocenění, apod. Je mu dále

stanovena povinnost zpracovávat soubor informací o poskytování sociálních služeb, a to ve formě srozumitelné okruhu osob, kterým je určena. Poskytovatel je prostřednictvím standardů zavázán poskytovat své služby v důstojném prostředí odpovídajícím danému okruhu osob a jejich individuálně určeným potřebám. Poskytovatel dále musí písemně definovat havarijní situace, které mohou nastat v souvislosti s poskytováním sociálních služeb a postup při jejich řešení.

Důchodové pojištění.

Důchodové pojištění zabezpečuje všechny případy dlouhodobého ohrožení člověka následkem nějaké sociální události, při které není schopen si opatřit zdroj k živobytí. V našem případě je takovou sociální událostí stáří. Základní důchodová soustava je povinná pro všechny osoby výdělečně činné a je založena na principu občanské solidarity.

Zákon č. 155/95 Sb., o důchodovém pojištění, upravuje důchodové pojištění pro případ stáří, invalidity a úmrtí živitele. Z tohoto pojištění se poskytují důchody starobní, invalidní, vdovský a vdovecký a důchod sirotčí. Pojištěnec má nárok na starobní důchod, pokud získal potřebnou dobu pojištění a dosáhl též stanoveného věku. Důchodový věk činí u mužů 60 let, u žen 53 až 57 let podle počtu vychovaných dětí, jde-li o pojištěnce narozené před rokem 1936. U pojištěnců narozených v období 1936 až 1968 činí důchodový věk u od 60 do 65 let, žen od 53 do 65 let podle počtu vychovaných dětí a roku narození těchto pojištěnců. U pojištěnců narozených po roce 1968 činí důchodový věk u mužů 65 let a u žen 62 až 65 let podle počtu vychovaných dětí. Výše procentní výměry starobního důchodu se stanoví procentní sazbou z výpočtového základu podle doby pojištění získané do vzniku nároku na tento důchod a podle doby pojištění získané po vzniku nároku na tento důchod.

Vdova i vdovec mají nárok na vdovský důchod po manželovi, který by poživitelem starobního důchodu. Vdovský důchod náleží po dobu jednoho roku od smrti manžela. Za určitých podmínek náleží vdovský i vdovecký důchod po uplynutí jednoho roku, a to z různých zákonem stanovených důvodů. Hovoříme-li zde však o seniorech, náleží tento důchod i po uplynutí jednoho roku za předpokladu vyššího věku vdovy či vdovce. Nárok na vdovský a vdovecký důchod zaniká uzavřením nového manželství. Výše procentní výměry vdovského a vdoveckého důchodu činí 50% procentní výměry starobního důchodu.

Nárok na výplatu důchodu vzniká dnem splnění zákonných podmínek a podáním žádosti o přiznání nebo vyplácení důchodu. Vyplácené důchody se zvyšují v závislosti na růstu úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti (inlace) a na růstu indexu reálné mzdy. Důchody se zvyšují od splátky důchodu splatné v lednu, tj. v pravidelném termínu. Důchody se zvyšují mimo pravidelný termín, pokud růst cen dosáhne alespoň 5%. Pro skalní seniory zde uvádím jedno povzbuzení ke stárnutí, a sice že seniorovi, který dosáhl věku 100 let, se procentní výměra vypláceného důchodu zvyšuje o „neuvěřitelných“ 2.000,-

Kč měsíčně ode dne, kdy poživatel důchodu dosáhl tohoto pozeňnaného abrahámovského věku.

Penzijní připojištění.

Penzijním připojištěním se podle zákona č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění, rozumí shromažďování peněžních prostředků od účastníků penzijního připojištění, které jsou poskytnuty státu ve prospěch těchto účastníků, dále nakládání s těmito prostředky a vyplacení dávek penzijního připojištění. Penzijní připojištění se státním příspěvkem směřjí provádět pouze penzijní fondy. Penzijní připojištění je dobrovolné a zakládá se smlouvou mezi účastníkem a penzijním fondem. Z penzijního připojištění se poskytuje penze, kterou se rozumí pravidelná výplata peněžní částky, jednorázové vyrovnání a odbytné. Pokud jde o druhy penzí, upravuje zákon taxativně, jaké že druhy penze podle zákona poskytovat. Jedná se o starobní penzi, která je podmíněna dosažením určitého věku stanoveného penzijním plánem, invalidní penze, výsluhová penze a pozůstalostní penze. Účastník penzijního připojištění je povinen platit na své penzijní připojištění peněžnímu fondu příspěvky. Nejnížší příspěvek činí podle zákona o penzijním připojištění 100,- Kč měsíčně. Maximální částka není zákonem stanovena. Ze státního rozpočtu se poskytují ve prospěch účastníka penzijního připojištění státní příspěvky. Na každý kalendářní měsíc náleží za každého účastníka, který včas zaplatil za tento měsíc, jeden státní příspěvek, jehož procentní výše je uvedena v zákoně. Vlára může svým nařízením státní příspěvek zvýšit.

Úprava práv seniorů v dalších právních předpisech.

V této části se budeme krátce zabývat určitým výčtem právních předpisů, ve kterých jsou upravena též práva seniorů, aniž by si však tento celý text dělal nárok na zcela vyčerpávající odpověď, protože spíše uvozuje do široké a mnoha právních předpisů se tak či onak dotýkající problematiky seniorů.

Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě, upravuje podmínky, za kterých stát podporuje dobrovolnickou službu vykonávanou dobrovolníky bez nároku na odměnu. Mimo jiné zákon pokládá za dobrovolnickou službu organizovanou podle tohoto zákona též pomoc seniorům a osobám trpícím domácím násilím. Za dobrovolnickou službu se nepovažuje činnost týkající se uspokojování osobních zájmů, anebo je-li vykonávána v rámci podnikatelské nebo jiné výdělečné činnosti anebo v pracovněprávním vztahu, apod.

Podle § 6 vyhl. č. 537/2006 Sb., o očkování proti infekčním nemocem, je stanoveno provádět každý rok u fyzických osob umístěných v léčebnách pro dlouhodobě nemocné a v domovech pro seniory očkování proti chřipce a očkování proti pneumokokovým nákazám. Vyhl. č. 39/2005 Sb., kterou se stanoví požadavky na studijní programy k získání odborné

způsobilosti k výkonu nelékařského povolání všeobecné sestry, se v teoretické přípravě na toto povolání a při získávání znalostí a dovedností k němu pamatuje výslovně na péči o seniory a geriatrici. Právní předpisy, které se týkají řešení otázek azylantů v ČR pamatují též na zajištění potřebných sociálních služeb pro azylanty se zdravotním postižením a pro azylanty seniory.

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve svém § 3 stanoví, která osoba není v hmotné nouzi. Touto osobou není osoba, již se podle zákona o sociálních službách poskytují pobytové sociální služby v domově pro seniory, není osobou v hmotné nouzi. Tento zákon, který se může dotýkat i seniorů, všeobecně upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi, a to prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi.

Ministerstvo školství na základě svého metodického pokynu pro realizaci Programu na podporu činnosti občanských sdružení označuje cílové sociální kategorie, jimž jsou služby určeny. Jednou z cílových sociálních kategorií pro státní dotační politiku směřující vůči nestátním neziskovým organizacím jsou senioři. Český helsinský výbor uvádí, že navzdory tomu, že je v ČR je evidována velice nízká funkční gramotnost, chybí v naší zemi komplexní vzdělávací programy, které by seniorům usnadnily přístup k moderním technologiím. Zde je na místě též uvést ustanovení zákona č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy, kterým se upravují standardy zpřístupnění muzejních sbírek pro seniory a ekonomické dostupnosti těchto sbírek spočívající v poskytování zlevněného, skupinového nebo volného vstupného pro seniory. V cit. standardech je uveden též standard fyzické dostupnosti, kterým se rozumí odstraňování architektonických a jiných bariér znemožňujících osobám s omezenou schopností pohybu a orientace užívání standardizovaných veřejných služeb. Hovoříme-li zde o bariérách, je namístě též uvést právní předpisy, které upravují požadavky na stavby a bezbariérové přístupy. Požadavky na stavby a obecné požadavky na výstavbu včetně bezbariérového užívání staveb jsou upraveny ve stavebním zákoně č. 183/2006 Sb. a zejména v dalších na stavební zákon navazujících právních předpisech. Pokud jde o bydlení, konstatují texty Českého helsinského výboru, že stále chybí dostatečná dotační politika obcí, jež by zvýhodňovala investory, aby stavěli různé typy integrovaného bydlení, komunitního bydlení, chráněného bydlení, apod. Odpovídající bydlení je pro seniory zvlášť důležité. Oddaluje nebo zamezuje odchodu seniorů do zařízení, kde jsou odloučeni od rodin a kde tak hrozí ztráta dosavadních společenských vztahů a kontaktů. Podpora vhodného bydlení pro seniory by tak mohla eliminovat problémy seniorů spočívající v jejich nežádoucím sociálním vyloučení. Prováděcím předpisem ke stavebnímu zákonu je vyhláška č. 369/2001 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících užívání staveb osobami s omezenou schopností pohybu a orientace. Stavební úřad má za povinnost prověřovat ve stavebním či územním řízení, zda v rámci územního a stavebního řízení budou vedle

obecných technických požadavků na výstavbu zohledněny i požadavky kladené na tyto speciální stavby určené pro osoby s omezenou schopností pohybu a orientace. Občanským vybavením se podle uvedených předpisů rozumí stavby určené pro veřejnou správu, soudy, státní zastupitelství, policii, věznice, pošty a orgány zájmové samosprávy, pro sdělovací prostředky, občanská sdružení, politické strany, pro obchod, služby, veřejné stravování, stavby pro kulturu, zdravotnictví a sociální péči, veřejnou dopravu vč. místních komunikací a veřejně přístupných ploch. U všech těchto staveb musí být zohledněny speciální požadavky při jejich výstavbě. Též zákon o sociálních službách se prostřednictvím jeho prováděcí vyhlášky zabývá podporou samostatného bydlení a vyjadřuje rozsah úkonů pomoci při zajištění chodu a údržby domácnosti, sociálního začleňování osoby seniora a dalšího zprostředkování kontaktu se sociálním prostředím.

Zákony o drahách a o silniční dopravě pak upravují rozsah bezbariérové přepravy cestujících s omezenou schopností pohybu a orientace. Taková vozidla musí být označena mezinárodním symbolem přístupnosti.

Budiž zde uveden též zákon č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech. Tento zákon upravuje podmínky pro vydání osvědčení válečného veterána a úkoly Ministerstva obrany v oblasti péče o válečné veterány. Jedním z prvořadých úkolů ministerstva je zřizování a správa domovů péče o válečné veterány, ve kterých je poskytována péče též jejich manželkám či manželům. V domově se poskytuje bydlení, strava, zaopatření a služby s pobytem spojené. Péče se veteránům poskytuje formou trvalého nebo dočasného pobytu. Válečný veterán se podílí na úhradě nákladů. O výši tohoto podílu rozhoduje ministerstvo na základě prokázaných příjmů veterána.

Co říci závěrem?

První říjen se každoročně připomíná jako Mezinárodní den seniorů. V dnešní době z všeobecné povrchnosti, pod vlivem třeskatého materialismu a též patrně ze strachu před tím, co všechno je za životem, nebývale ožil mýtus mládí. Nejedná se však o romantické oživení krásy a energie mládí, tedy pozitivního étosu mládí. Naopak, ten všudypřítomný mýtus mládí se divně transformoval v mýtus pouhého mladého těla, mýtus silikonových implantátů, jimiž se všemožně vycpávají těla a přímo úměrně s tímto silikonovým šílením deformují lidské duše. Jaké místo mají v tomto světě vrásčití senioři? Ve světě, kdy je dokonce jakousi mediální povinností těch mnohých však nevelkých, jež se dnes označují slovem celebrita, oznamovat světu průběžně, kam všude jim byl do těla vetknut silikon? Jakou hodnotou je stáří ve světě, kde roční plat dvacetileté modelky mnohonásobně převyšuje plat neurochirurga?

Co tedy říci závěrem? Český právní řád obsahuje zákonné normy k tomu, aby do značné míry postihl a zohlednil potřeby seniorů. Zákony jsou dokonce dostatečně citlivé k fenoménu

stáří a jeho problémům. Stáří je plnohodnotný čas života a tak by taky měl být žit. Jedno jsou však právní normy a též žádoucí vůle státu slušný sociální systém svým občanům garantovat a na druhé straně je skutečnost, že svět bude vypadat podle toho, kolik kdo vydá ze svého vnitřního lidství ve prospěch potřebného člověka a bližního svého. K tomu, abychom toto naplnili na všech místech, které zastáváme, máme všichni prostředků i v nutné relativitě každého právního systému i celého tohoto chvějícího se světa dost.

Použitá literatura :

Usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod
Usnesení vlády č. 8/2008 Sb., o Národním programu přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012
Sdělení č. 15/2000 ministerstva zahraničních věcí o Dodatkové protokolu k Evropské sociální chartě
Evropská úmluva o ochraně lidských práv
Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách
Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách
Důvodová zpráva k zákonu o sociálních službách
Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce
Nález č. 280/2006 Sb. Ústavního soudu
Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině
Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství
Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
Zákon o advokacii č. 85/1996 Sb., o advokacii
Zákon č. 549/91 Sb., o soudních poplatcích
Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)
Zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí
Nález č. 116/2008 Sb. Ústavního soudu
Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
Zákon č. 251/2005 Sb., o inspekci práce
Zákon č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím
Metodický pokyn ministerstva zdravotnictví 6110/2006
Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě
Zákon č. 155/95 Sb., o důchodovém pojištění
Zákon č. 42/94 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem
Vyhláška č. 537/2006 Sb., o očkování proti infekčním nemocem
Vyhláška č. 39/2005 Sb., kterou se stanoví minimální požadavky na studijní programy k získání odborné způsobilosti k výkonu nelékařského zdravotnického povolání
Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi
Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy
Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)
Vyhláška č. 137/1998 Sb., o obecných technických požadavcích na výstavbu
Vyhláška č. 369/2001 Sb., o obecných technických požadavcích zabezpečujících užívání staveb osobami s omezenou schopností pohybu a orientace
Zákon č. 266/1994 Sb., o dráhách
Zákon č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě
Zákon č. 170/2002 Sb., o válečných veteránech
Dokumenty Českého helsinského výboru
Analýza zákona o sociálních službách z pohledu uživatelů a poskytovatelů (SKOK, spolek oborové konference nestátních neziskových organizací působících v sociální a zdravotně sociální oblasti, Senovážné náměstí 2, Praha 1)
Od paragrafů k lidem (SKOK, červenec 2007)
Novou cestou k novému zákonu (SKOK, květen 2008)
Sociální začleňování ve vztahu k novému zákonu o sociálních službách (Sborník z celostátní konference, Právnická fakulta UK, Praha, 16. května 2007)
Manuál implementace standardů kvality v terénních sociálních službách (SKOK, 2008)